

meg, mi tehát annak az oka, hogy másolónk e részletek kifaragásakor előképétől eltért?

Hogy Krisztus mellén a dárdaseb nem a szokásos helyen jobboldalt, hanem a mell balján, a szív fölött van kifaragva, annak magyarázata nem okoz különösebb nehézséget: oka nyilván a faragó ikonográfiai tájékozatlanságában keresendő, következként a faragvány helyi mester kezére vall, ki másolás közben bizonyosan nem sok ügyet vetett ily előtte mellékesnek látszó, s formai szempontból kétségtelenül harmadrangú részletre. Viszont mily okok készítették faragónkat arra, hogy az ágyékkötőt ágyékkendővel helyettesítse? — nem tudni. Tették számtalan indoka lehetett; e magyarázatok ismertetése azonban mégis csak találgatások meddő felsorolása lenne, s így bizvást mellőzhetőnek látszik.

Természetesen ezután a Szamosújváron őrzött Krisztustest kifaragásának idejét csak sejteni lehet. Legvalószínűbb, hogy barokkori népies faragás, azonban az a tény, hogy e faragvány alkotója középkori mintakép után dolgozhatott, a szobortöredéket mégis kiemeli a művészettörténeti szempontból többé-kevésbé érdektelen népi faragások csoportjából. Ugyanis e jelenleg semmiesetre sem tekinthető pusztán véletlennek, s ez alapon joggal feltehető, hogy az ismeretlen előkép a környéknek régtől fogva becsült kegytárgya lehetett, s ezért másolták le. Nagy kár, hogy e kegyzobor elpusztult, bár nem lehetetlen, hogy a helytörténeti kutatás egyszer még legalább egykori létezésére fényt fog deríteni.

De ha már az eredeti el is veszett a művészettörténelem számára, mégis, a fennmaradt másolatról leolvasható stílusbeli jellemvonások alapján kétségtelenül megállapítható, hogy az a XI—XII. században készült és a rajnavidéki és vesztzfáliai megfeszített Krisztus-ábrázolásokkal rokon alkotás lehetett.¹ E stílusbeli kapcsolatot nyilvánvalóan arra mutat tehát, hogy az eredeti faragvány mestere a köztudomás szerint részben a Rajnavidékről elszármazó erdélyi németiséggel állott kapcsolatban. Műve — korát tekintve — bizonyosan nem is Erdélyben készült, hanem azt a Beszterce környékére XII. század folyamán betelepülő németiség még régi hazájából hozhatta magával. Ez szolgálhat annak magyarázatául is, hogy a német betelepülők még a későbbi időkben is oly becsben tartották, s a barokkori képfaragó e kegyképszámba menő alkotást másolta le valamelyik falusi plébánia megrendelésére, bizonyára a hívőknek e kegyzoborra való emlékeztetése céljából.

Az elmondottakat összefoglalva az ismertetett Krisztus-test Szamosújvár környéki faragója egy ma már elveszettnek tekinthető, XI—XII. századi feszületnek meglehetősen híven s jó stílusérzékkel utánzott mását készítette el. Ha művének önmagában nincs is különösebb művészi becsé, tudományos, művészettörténeti jelentősége azonban annál nagyobb, mert alkotójának köszönhető, hogy a művészettörténelem a középkori feszületek egy Erdély területén létezett példányáról tudomást szerzett, s róla legalább fogalmat alkothatott.

Ifj. Csemegi József

Beszterce egy újabban felfedezett városképe. A besztercei vándorgyűlés előkészületei közben dr. *Vargha László* közgyűjteményi előadó figyelmeztetett arra, hogy a rozsnyói városi múzeumban egy múlt század első feléből való nagyon szép városkép van. Szíves közlése alapján levélben azonnal *Tichy Kálmán* rozsnyói múzeum-igazgatóhoz fordultam. Ő szíves készséggel hama-

¹ E Lüthgen: *Romanische Plastik in Deutschland*. Bonn 1923. LXXXVIII. tábla. Borghorsti feszület a münsteri múzeumban. — Vö. továbbá a vesztzfáliai és rajnavidéki német topográfiai idevágó anyagával.

rosan megküldte az olajfestmény fénykép-másolatát; ugyanakkor az alábbi sorokban ismertette a képre vonatkozó észrevételeit és adatait.

A festményt néhai gróf *Andrássy Dénes* ajándékozta a rozsnyói múzeumnak. Tichy elődje úgy leltározta be, mint „Rozsnyó látképé“-t Markó Károlytól. Tichy mindjárt látta, hogy itt Rozsnyóról szó sem lehet. Valamelyik olyan szepesi városa gondolt, amelyet nem ismert, minthogy az ismertekkel sehogyszem egyezett. Minden alkalmat felhasznált arra, hogy a múzeum-látogató szakemberektől megkérdezze: Nem ismernek-e rá valamelyik városa? Harmadéve Rozsnyón járt Kőszeghy Winkler Elemér, lefényképezte a festményt és besorozta ingó műemléksorozatába; de a városra ő sem ismert rá. Vargha László volt az első, aki a tavaly kétségtelenül felismerte az erdélyi Besztercét. Varghát — szíves szóbeli közlése szerint — a főtéri nagytemplom renaissance-homlokzatának jellegzetes volta segítette hozzá a felismeréshez.

A kép mérete: a keret belső vonalán mérve 110×155, a keret szélessége 13 cm. Alaptónusa barnás-zöld. Az égen van egy rosszul kijavított kisebb sérülés. A jobb alsó sarokban verzáletűs *MARKO* felirat áll (A fényképen, sajnos, ez nem látszik!). Az eredetiség újabban vitás. A Markó-festményekkel bensőségesen foglalkozó Kőszeghy szerint a kép nem valódi Markó, az aláírás is csak a jobb értékesítés céljából került rá. Az ifjabb Markók, Kőszeghy szerint a XIX. század első feléből származó kép. kora miatt nem jöhetnek szóba. Tichy e megállapítást vitásnak tartja, mert a Markó-fiúk 1830—31—32-ben születtek, s így a hatvanas évek elején már valamelyik festhette volna ezt a képet.

A városkép maga ügyesen, könnyedén és üde színezéssel van festve; a tájkép és az ég aránylag gyöngébb, különösen a közeli jobb- és bal előtérben vannak egészen sikertelen részletek. Ezek valóban nem vallanak Markóra.

A *felvidéki* Rozsnyó városi múzeuma érthetően nem ragaszkodik ehhez az erdélyi városképhez. Most folynak a tárgyalások az irányba, hogy a kép megfelelő vételár ellenében Erdélybe kerüljön. Természetes, hogy elsősorban Beszterce városa érdeklődik a kép iránt. Remélhető, hogy a város meghoz minden áldozatot e szép városkép megszerzése érdekében.

V. M.

Gaj ∼ **gajd** ∼ **gac**. A *gaj* főnév Erdély egy részén, de főleg a Székelyföldön ismeretes „rög, göröngy” jelentésben. Az OklSz. kétesen idézi „hinderlich, schwierig” jelentéssel. 1442: Thomas *Gallyas* dictus; 1467: Thome *Galyas* (am. *gallyas* v. *gályás*?). Az azonban nagyon is kétségbevonható, hogy ez az alak a tőlünk felvetett szóval azonos lenne. A szónak *gajos* származéka fordul először elő; 1682: az engedelmességnek uttyán találkoznak *galyos* és darabos akadályok NySz. I, 1059. — *Gaj*: „göröngy, rög” SzD². — *Gaj* Székely szó: Gleba, Grumus loco: „Rög, göröngy” (Szabó Szótár 69) Doronts (Gyar. Voc. 20) Kassay II, 244. De ezzel nem elégszik meg Kassay, hanem az előtte ismeretlen szót el is ítéli: „Ítéletem ként *Gaj* meg vetni való Selypes szó. Nints divatbann tsak a Székelyeknél: egyebütt *Rög*, és *Göröngy*... *Gaj* olj szó, mint Hojpad“ uo. 244. Vagyis ebből a látszik, hogy Kassay nem volt egészen tisztában a szó jelentésével s azt részben összekeveri a „ramus arboris” jelentésű *gally* szóval. — *Gaj*: Gleba, grumus S. I. Kr. I, 185. — *Gaj* a székelyeknél a. m. „rög, göröngy, darancs” CzF. Eredet szempontjából görög eredetűnek tartja. — Állandóan kísért a hangalak szempontjából azonos *gally* szóval való összetévesztés így *Ballaginál* is: *Gaj* fn. 1. am. *galy*; 2. am. göröngy Ball. Telj. szót. — *Gaj* (Uzon, Száldobos, Orbai-járás) „rög, göröngy” MTsz. — *Gaj-verő* „a göröngyök szétverésére szolgáló bot” Uzon MTsz.¹

¹ Feljegyeztem magam is 1941-ben a kolozs megyei Csomafáján a *gaj* szót „göröngy” jelentésben. L. egyébként ugyaninnen alább a *gajjas* alakot [A szerk.].